

סיפור ומספור: הילכו שניהם יחדיו?

מחקר משולב במדעי החברה MIXED METHOD DESIGNS

ד"ר רבקה תובל-משיח
המחלקה לפסיכולוגיה והתוכנית ללימודי מגדר,
אוניברסיטת בר אילן

מן המילון:

- מספר** 1. ערך חשבוני המציין כמות או מקום בשורת דברים, או סכום, כמות, מנין.
2. אדם ערמומי או המיוחד באופן כלשהו.

סיפור הרצאת מעשה בעל פה או בכתב, או יצירה ספרותית בעלת עלילה בפרוזה .

מבנה הסדנה

➤ מפגש ראשון: הרצאה

- האם אפשר לשלב בין מתודות מחקר שונות?
- אילו סוגי שילובים אפשריים?
- מה היתרונות והמגבלות של מחקרים משולבים?
- מתי מתאים להשתמש במה?
- דוגמאות מחקר

מבנה הסדנה

➤ חלק שני: הדגמה

➤ צעדים מעשיים בתכנון,

ניהול וניתוח במחקר

משולב.

➤ דוגמאות מאמרים

➤ כתיבה ופרסום

מחקר משולב: הגדרות

- מחקר (או תוכנית מחקר) שבו נעשה שימוש באסטרטגיות כמותיות ואיכותניות.
- “ A mixed method study involves the collection or analysis of both quantitative and/or qualitative data in a single study in which the data are collected concurrently or sequentially, are given a priority, and involve the integration of the data at one or more stages in the process of research”. (Creswell et. Al, 2008).

המטרה

‘ The core meaning of mixed methods ... is to invite multiple mental models into the same inquiry space for purposes of respectful conversation, dialogue and learning one from the other, towards a collective generation of better understanding of the phenomena being studied ... ’

(Greene, 2007)

מחקר משולב : רקע

- **היסטורית**, השימוש במערך כזה החל ב-1959, (Campbell & Fiske), כשנעשה שימוש במגוון שיטות כדי לחקור את התקפות של תכונות פסיכולוגיות.

- **הרציונל**: לכל אחת מהפרדיגמות, יש מגבלות והטיות, ולכן שימוש ביותר משיטה אחת, עשוי לנטרל או להתגבר על ההטיות של שיטה אחרת, ובכך לתרום לתיקוף הממצאים.

Triangulation

- **הקושי**: כפול- מצד אחד שימוש בהרבה מינוחים שונים לתיאור אותה מתודה, מצד שני, שימוש במונח אחד כדי לתאר מהלכים מחקרניים ספציפיים שונים.

מעט על מחקר איכותני

ג'רום ברונר - Jerome Bruner

- כבני אדם, אנחנו חותרים להבין את מה שקורה בעולם, לנו או לאחרים. יש לנו שתי אופנויות של חשיבה- הדרך הפרדיגמטית, והדרך הנרטיבית. כל אחת משמשת אותנו להבנות מסוגים שונים.
- **הדרך הפרדיגמטית** עניינה בחשיבה לוגית, השערת השערות ובחינתן, הקריטריון לאיכותה: שיטתיות, חוקיות, לוגיות.
- **הדרך הנרטיבית**: עניינה ביצירת חיבורים ומשמעויות באופן שנוצרת קוהרנטיות או סיפור. הקריטריונים לאיכותה: איכותו של הסיפור שנוצר.

הגדרות וכלים

- הגדרה: מחקר איכותני הוא שם כולל לשורה של שיטות וגישות מחקריות שהמשותף להן הוא הניסיון ללמוד על האדם בסביבתו הטבעית ומתוך נקודת מבטו הייחודית.
- הכלים: שונים ומגוונים. המוכרים ביותר: ראיונות עומק פתוחים, תצפיות, יומנים, תוצרי תרבות (סרטים, עיתונים)
- הגישות: מחקר פעולה, case study, מחקר ביוגרפי, אתנוגרפיה, מחקר נרטיבי, grounded theory.
- כל גישה מבקשת לבחון בכלים דומים שאלות שונות.

שישה מאפיינים של חקירה איכותנית:

1. **ראייה דרך עיני החוקר** הדבר מחייב אמפתיה עם הנחקרים תוך יכולת לחדור למשמעויות במסגרת בה פועלים הנחקרים. על החוקר להכיר את תרבות הנחקר ולהשתמש בשפתו.
2. **תיאור** לתת את מירב הפרטים על מצב חברתי של נחקר. חשוב לתת תיאור מלא וברור.
3. **קונטקסטואליזציה** הצורך להציב את רעיונותיהם של האנשים בקונטקסט ערכי וכן הצורך בפרשנות למתרחש, תוך הבנת מכלול החברה ופרטיה.
4. **שימת דגש על התהליך** הסתכלות על חיי החברה לא כדבר סטאטי המוצג בזמן נתון, אלא את תהליך הבניה לאורך זמן, תוך בדיקת השינויים המתרחשים.
5. **גמישות והיעדר הבניה** קיימת נטיה להציג אסטרטגיות של מחקר שהן יותר פתוחות ופחות מובנות, להתרחק משיטות של מערך מחקרי, מתוך הנחה שקיימת אפשרות להיפתח לנושאים שטרם שמנו לב אליהם.
6. **תיאוריה ומושגים**. המחקר הנטורליסטי מתרחק מתיאוריות ושיטת מחקר, כאשר אלו מתפתחות בשטח. לפני המחקר אין תהליך של המשגה ואופרציה, כיוון שהדבר מגביל את החוקר ואינו תואם את דרך הראייה של הנחקרים.
(ברימן, 1988).

היבטים מתודולוגיים

- מחקר איכותני משמש בעיקר בדיסציפלינות של פסיכולוגיה, חינוך, עבודה סוציאלית, סוציולוגיה, לימודי מגדר, בריאות ורווחה, מדעי המדינה.
- החוקר/ת האיכותני מנסה להבין את משמעות התופעה הנחקרת בעיני המרואינת. הסובייקטיביות היא המוקד. אין חתירה לאמת או לאובייקטיביות
- מחקר איכותני הוא אינדוקטיבי. אין השערות מראש, אלא שאלות מחקר
- יש חשיבות לידע תיאורטי רחב, כדי להבחין (ואח"כ לפרש) מהם התכנים העולים בראיון
- החומר מתבסס על טקסט מילולי, לרוב ראיון, המוקלט ונרשם במלואו.
- הראיון- פתוח ככל האפשר, לפחות בשלב הראשון

היבטים מתודולוגיים – המשך

- קריאת החומר מתייחסת אל הרב-קוליות שבו ואין חתירה למהימנות בין שופטים
- מסקנות החוקר/ת צריכות להיות מבוססות ומעוגנות בציטוטים מתאימים
- המחקר האיכותני אינו שואף לניבוי, הכללה. קני מידה לטיב המחקר: אמינות, רלוונטיות, רוחב היריעה, תובנות חדשות

מתי מתאים להשתמש במחקר איכותני?

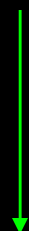
- כאשר התופעה המעניינת אותנו אינה נמדדת בקלות **במשתנה כמותי** למשל, אנחנו מעוניינים להעריך סוגיות של זהות, או רגשות מורכבים).
- כאשר הרצון הוא להבין **תהליך שינוי** ולא נקודת זמן אחת.
- כאשר תפיסת העולם של החוקר היא קונסטרוקטיביסטית.
- כאשר שדה המחקר הוא חדש, ואין היכרות מוקדמת תיאורטית איתו. במקרה כזה המחקר האיכותני משמש ליצירת תיאוריה והשערות להמשך.
- כאשר החוקר/ת רואה חשיבות בלאפשר למשתתפים להשמיע את קולם בסגנונם.

קצת פילוסופיה

- **הבדלים באונתולוגיה** מה טבעה של המציאות?
- **הבדלים באפיסטמולוגיה** תפיסות שונות לגבי "האמת", ויכולת הייצוגיות
- **הבדלים במתודולוגיה** - ממתודולוגיה אובייקטיבית, פוזיטיביסטית, למתודולוגיה פרשנית.

שתי הגישות

מערך איכותני

איסוף נתונים
איכותניים

ניתוח איכותני

מערך ניסויי

איסוף נתונים
כמותיים

ניתוח סטטיסטי

מיזוג גישות

מערך איכותני

מערך ניסויי

איסוף נתונים
איכותניים

איסוף נתונים
כמותיים

איסוף נתונים
איכותניים

איסוף
נתונים
כמותיים

ניתוח
איכותני

ניתוח
סטטיסטי

ניתוח
איכותני

ניתוח
סטטיסטי

הבדלים מתודולוגיים

גישה איכותנית

שאלה: מהי התופעה? מהו הקשר? עוסק בנקודת המבט הסובייקטיבית

הסקה: אינדוקטיבית

יצירת השערות

מבקש לתאר מציאות

גישה גמישה

ניתוח פרשני אישי,

ניתוחי תוכן וצורה

גישה כמותית

שאלת מחקר: קשר בין משתנים וחזקו, חיפוש הבדל בין קבוצות.

הסקה: דדוקטיבית

בחינת השערות

מבקש לנבא מציאות

גישה: שליטה מרבית במערך

פרשנות וניתוח: סטטיסטית

טענות לגבי ידע

- **טענת ידע - knowledge claim** פירושה שתמיד חוקרים מתחילים את המחקר עם הנחות מסוימות לגבי מה ואיך ילמדו במהלך המחקר.
- Creswell (2003) מונה ארבע פרדיגמות מרכזיות שמנחות את התשובות לשאלות אלו. מכל אחת מהן נגזרות הנחות, מטרות ומתודות שונות.

טענות ידע של עמדות שונות

קונסטרוקטיביזם	פוסט-פוזיטיביזם
הבנת תופעות, ריבוי קולות ומשמעויות הבניה חברתית, יצירת תיאוריה	דטרמיניסטיות, רדוקציוניזם, תצפית אמפירית ומדידה, אישוש תיאורטי
פרגמטיזם	מקדם/שיתופי
תוצאות של פעולות ממוקד בבעיות פלורליסטי מכוון להיבטים פרקטיים	פוליטי מכוון להעצמה מעודד שיתופיות מכוון לשינוי (חברתי)

הסוגיה:

האם נכון/אפשר לשלב באותו מחקר בין גישות כמותיות ואיכותניות?

נגד:

- הבסיס התיאורטי הוא שונה בשתי הגישות, והנחות היסוד המחקריות שונות מאוד. (מציאת האמת, אובייקטיביות).
- מתודולוגיות שקשה לשלב ביניהן: מערך מצומצם או המוני, הבדלים בשיטת הדגימה, שאיפות להכללה, ניבוי ומציאת חוקיות לעומת חיפוש המיוחד, הספונטני, והיחסי.

בעד:

- שילוב כמותי ואיכותני מספק תמונה עשירה יותר של התופעה הנידונה, מבט עומק ורוחב על התחום.
- יש תחומים שבהם חייבת להיות הערכה כמותית (אבחון, השמה, אפידמיולוגיה) והוספת מרכיב איכותני מעשירה את ההסתכלות.

שיקולים בבחירת מערך משולב

- היקף ואופי השאלה המחקרית
- ידע בשיטות המחקר
- שיקולים דיסציפלינריים (מי הקהל?)
 - למה כן?
- העמקה בשדה מחקר, העשרה של גוף הידע הנלמד, תיקוף של ממצאים ע"י שימוש בגישות שונות.
 - למה לא?
- הארכת משך המחקר, משאבים מרובים, נדרשת שליטה טובה בשתי הפרדיגמות, אתגר רב יותר בסינתזה של הממצאים.

מטרות המחקר המשולב

(לפי Greene et al, 2007)

- **הרחבה- (Expansion)** שימוש בשיטות שונות כדי לבחון **תופעות שונות** שהן חלק מהטווח הרחב של המחקר.
- **טריאנגולציה-** שימוש בשיטות שונות כדי לחקור **אותה תופעה**, בכדי לחזק את הביטחון במסקנות שהוסקו לגבי אותה תופעה.
- **השלמה- קומפלימנטריות-** שימוש בשיטות שונות כדי לחקור היבטים או **מימדים שונים של אותה תופעה**, כדי להעמיק את הפרשנויות שניתנות.
- **פיתוח-** ממצאים שהושגו בשיטה אחת משמשים לצורך **פיתוח שיטה אחרת** (למשל פיתוח כלי מחקר)
- **יזימה (Initiation)** כמו בהשלמה, נחקרים **היבטים שונים של אותה תופעה**, אבל פה המטרה היא לא לתקף, אלא דווקא לחדש, ליצור שאלות חדשות, או כיווני מחקר נוספים.

מערכים סימולטניים ושלביים

דוגמה: החוויה של בני משפחה הממתינים ליד חדרי ניתוח

דוגמה: מחקר המשער כי ככל שילד יותר חולה, כך גדול יותר המרחק במרחב של ההורים ממנו, ושמרחק זה יגביר את חרדת הילד.

דוגמה: היבטים של התמודדות דתית עם הפינוי מגוש קטיף, שהביאו ליצירת כלי לבחינת התמודדות דתית

דוגמה: ממצאי מחקר כמותי לא הראו הבדל בין שתי קבוצות למרות המשוער. ראיונות איכותניים מתווספים כדי להבין את הממצאים.

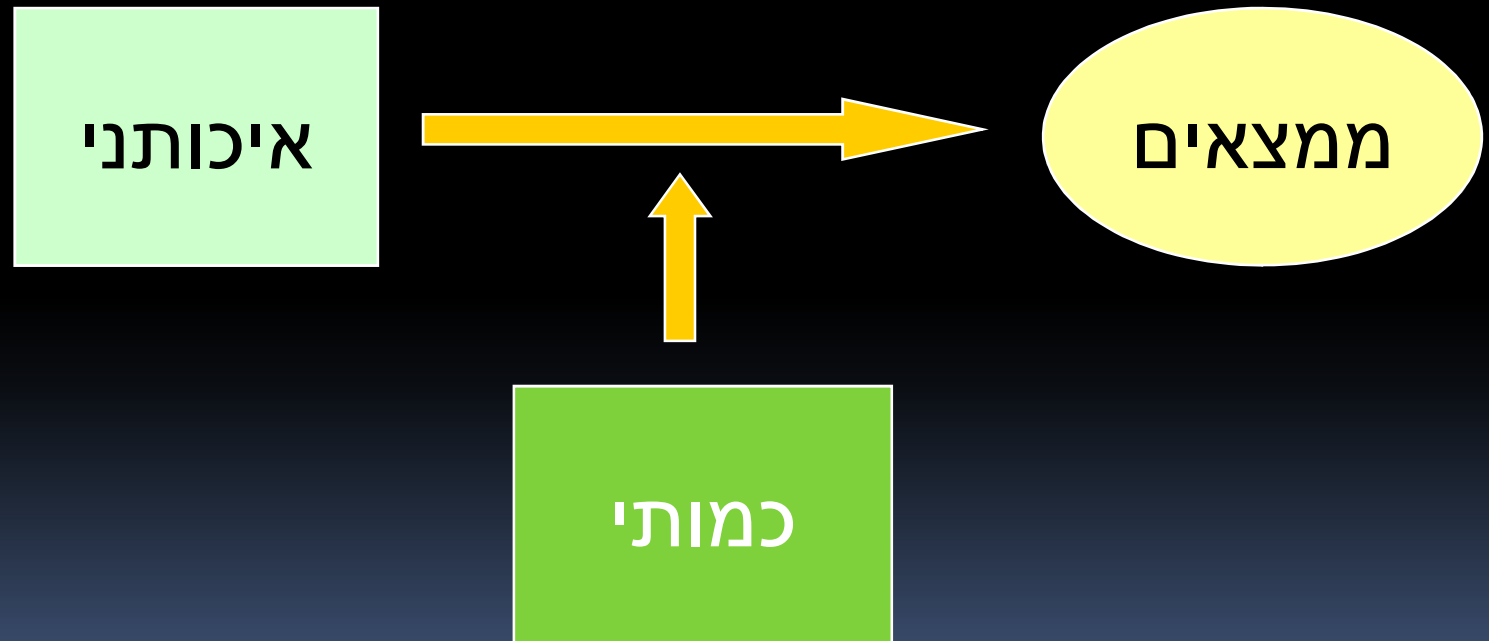
מודל 1:

שימוש בשיטות איכותניות כדי לפתח מדדים כמותיים

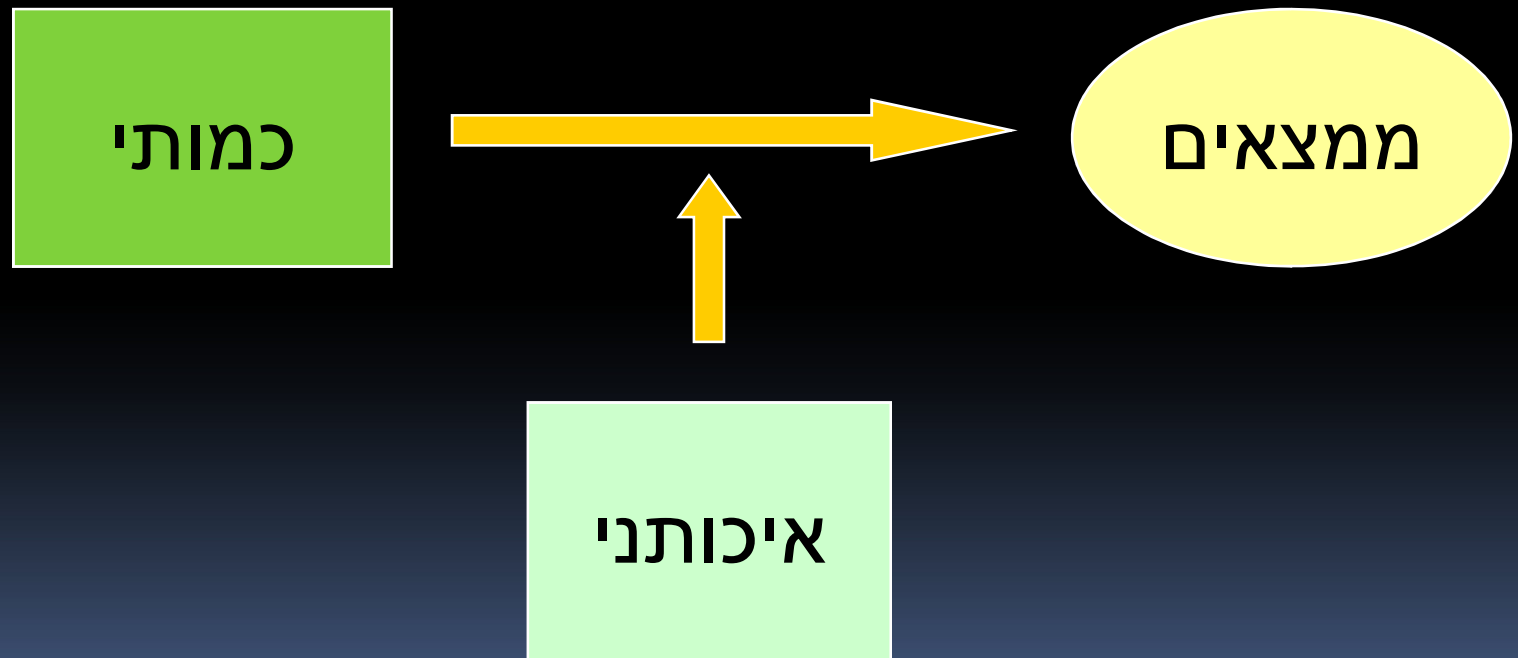
מודל 2:

שימוש בשיטות כמותיות כדי להוסיף למחקר איכותני

מודל 3:

שימוש בשיטות איכותניות כדי לסייע בהסבר ממצאים כמותיים

מודל 4:

שימוש בשיטות איכותניות וכמותיות במקביל ובאופן שווה

בחירת אסטרטגיה במחקר משולב

ע"פ (Creswell et. Al, 2003).

ביצוע Implementation ➤

- Sequential ■

- Concurrent ■

מהו המהלך המחקרי של המחקר?

עדיפות מחקרית - Priority / Weight ➤

- האם יש משקל שווה לשתי הגישות, או עדיפות לאחת מהן? ■

אינטגרציה ➤

- באיזה שלב של המחקר תהיה אינטגרציה של הנתונים האיכותניים והכמותיים? בשלב איסוף הנתונים, או בשלב הפרשנויות? ■

- האם יש למחקר פרספקטיבה תיאורטית גלויה? (מגדר, מעמד, וכו') ➤

החלטות ושיקולים

בבחירת האסטרטגיה המתאימה

Implementation	Priority	Integration	Theoretical perspective
No sequence-concurrent	Equal	At Data Collection	Explicit
Sequential- Qualitative first	Qualitative	At data collection	
		At data Interpretation	Implicit
Sequential- Quantitative first	Quantitative	With some combination	

מערכים סימולטניים ושלביים

דוגמה: החוויה של בני משפחה הממתינים ליד חדרי ניתוח

דוגמה: מחקר המשער כי ככל שילד יותר חולה, כך גדול יותר המרחק במרחב של ההורים ממנו, ושמרחק זה יגביר את חרדת הילד.

דוגמה: היבטים של התמודדות דתית עם הפינוי מגוש קטיף, שהביאו ליצירת כלי לבחינת התמודדות דתית

דוגמה: ממצאי מחקר כמותי לא הראו הבדל בין שתי קבוצות למרות המשוער. ראיונות איכותניים מתווספים כדי להבין את הממצאים.

מערך הסברי שלבי- Sequential Explanatory Design

QUAN

qual

אינטגרציה ופירוש הממצאים

ניתוח איכותני

איסוף נתונים איכותני

ניתוח כמותי

איסוף נתונים כמותי

מערך אקספלורטורי שלבי- Sequential Explanatory Design

QUAL

quan

אינטגרציה ופירוש הממצאים

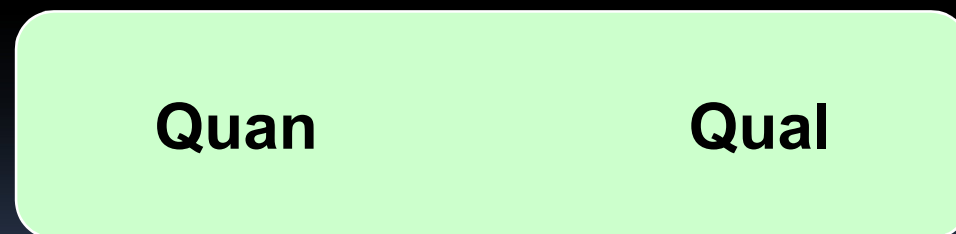
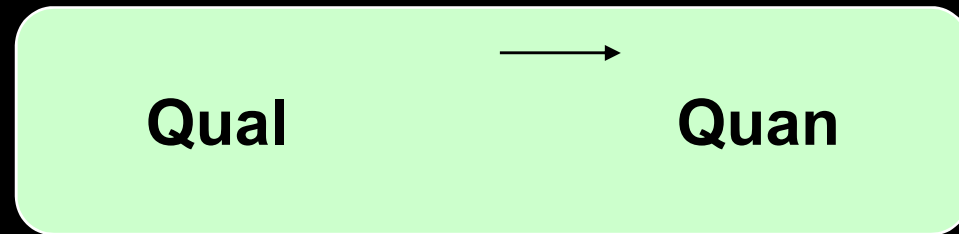
ניתוח כמותי

איסוף נתונים כמותי

ניתוח איכותני

איסוף נתונים איכותני

מערך טרנספורמטיבי שלבי- Sequential transformative Design

מערכים בו זמניים

1. Concurrent Triangulation Strategy - אסטרטגיית תיקוף

איסוף נתונים
כמותי

ניתוח
כמותי

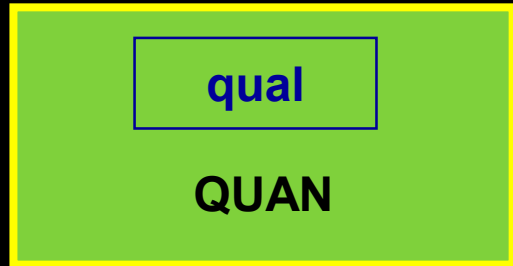
איסוף נתונים
איכותני

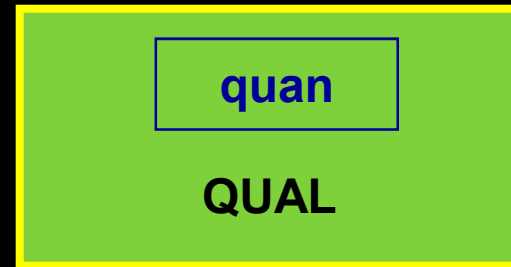
ניתוח
איכותני

2. Concurrent nested strategy- אסטרטגיה מעוגנת

↓
ניתוח
הממצאים

↓
ניתוח
הממצאים

3. אסטרטגיה טרנספורמטיבית- Concurrent transformative strategy

QUAN + QUAL
כולל תיאוריה מנחה

quan

QUAL

דוגמה לגישה כמותית

4 3 2 1

- מאז הלימוד אני חושב/ת יותר על בעיות בחיים מפרספקטיבה יהודית
- מאז הלימוד התבהרה לי יותר הזיקה בין "ישראליות" ו"יהודיות"
- מאז הלימוד אני מרגיש/ה יותר בן/ת-בית בתרבות היהודית
- מאז הלימוד יש לי קהילה אליה אני מרגיש/ה שייך/ת
- מאז הלימוד יש לי "כתובת" לשאלות הנוגעות בנושאים יהודיים
- מאז הלימוד אני מעיין/ת יותר בטקסטים מן המקורות
- מאז הלימוד הועשר עולמי התרבותי
- אני חש/ה כי היהדות ממלאת תפקיד חשוב יותר בחיי
- התחזקה תחושתתי כי "אין דרך אחת נכונה" להיות יהודי/ה
- אני מייחס/ת יותר חשיבות לריבוי גישות בעולם היהודי
- אני מבין/ה טוב יותר את הייחודיות של עדות בישראל
- אני רגיש/ה יותר ליחסים בין דתיים לחילונים

דוגמה לגישה איכותנית

- כשאת/ה חושב/ת על המושג זהות יהודית, על מה את/ה חושב/ת?
- תארו/י לי בבקשה את חוויית ההשתתפות בתוכנית. (איך היה בשבילך להשתתף בפרוייקט?) מה היה משמעותי עבורך במיוחד?
- כשאת חושבת על סיפור חיך, באיזה אופן הוא השתנה אם בכלל בעקבות ההשתתפות בתוכנית?
- באיזה אופן משתלבת חוויית ההשתתפות עם סיפור חיך הכולל? האם היא סותרת, מחדדת וכו'?

דוגמה לגישה איכותנית- המשך

- תארי אירוע או נקודה משמעותית שעברת במהלך ההשתתפות. ספרי על כך, מה היה מיוחד בה?
- תאר אירוע או חוויה מאכזבת מבחינתך בהשתתפות, או רגע קשה.
- האם יש מישהו או מישהי שהיו עבורך משמעותיים בתוך התוכנית? האם תוכל לספר על כך?
- איך אתה רואה את עצמך בעוד מספר שנים, ביחס לעכשיו, מבחינת הקשר לנושא?
- אילו היית צריכה לבחור עכשיו, האם היית בוחרת אחרת? דומה? האם את יכולה להסביר?

דוגמה למערך איכותני להערכת תוכנית חינוכית

תיאוריה

(יותר חשיפה לתכנים יהודיים תחזק זהות יהודית)

לפני ביצוע התוכנית:
קבוצות מיקוד, היכרות טובה
עם השדה, עם ספרות
מתאימה, בחירת כלים מתאימים

הפעלת התוכנית

הערכה איכותנית

(ראיונות עם תלמידים, מורים)

הערכה כמותית

(שאלונים, ציונים)

ליווי במהלך
הרצת התוכנית
(יומנים של המשתתפים,
כניסה של חוקרים לשיעורים)

(

דוגמה: סיפורי חיים של נשים וגברים בישראל

נשים-גבוה	נשים בינוני	גברים - גבוה	גברים- בינוני
<p>התפתחות מקצועית</p> <p>תיאור הלימודים והעבודה</p> <p>בניית הבית</p> <p>לידת הילדים</p> <p>מוטיב האחריות</p> <p>אני מיוחדת</p> <p>קשרים בעבודה</p> <p>יציאה לעצמאות</p> <p>נסיעה לחו"ל</p> <p>שיקולי מקצוע</p> <p>עזיבת מקום עבודה</p> <p>יחסים עם ההורים</p>	<p>תיאור הלימודים</p> <p>עזיבת מקום עבודה</p> <p>התפתחות כללית</p> <p>גילויים על עצמי</p> <p>קשרים עם אחים</p> <p>חיי חברה בגיל +20</p> <p>טיול לחו"ל</p> <p>התפתחות מקצועית</p> <p>שיקולים בבחירת מקצוע</p>	<p>תיאור הלימודים או העבודה</p> <p>התפתחות מקצועית</p> <p>גילויים על העצמי</p> <p>עזיבת מקום עבודה ראשון</p> <p>שיקולים בבחירת מקצוע</p>	<p>שיקולי בחירת מקצוע</p> <p>תיאור הלימודים</p> <p>גילויים על העצמי</p> <p>הצעת עבודה חילופית</p> <p>התפתחות מקצועית</p> <p>עזיבת מקום עבודה</p> <p>מוטיב התפתחות כללית</p> <p>התפכחות מקצועית</p> <p>קשרים בעבודה</p> <p>מילואים (או מלחמה)</p>

היבטים מתודולוגיים - ניתוח

- הניתוח כולל התבוננות על החומר השלם או חלקו, ועל תוכן או צורה

ניתוח הוליסטי-צורה

ניתוח הוליסטי-תוכן

ניתוח קטגורי-צורה

ניתוח קטגורי-תוכן

ניתוח הדוגמה

- המחקר שהוצג הוא דוגמה ל:
 - מחקר משולב
 - סימולטני- concurrent
 - מעוגן nested
- משקל דומיננטי לגישה איכותנית, גישה כמותית משלימה.
- מטרת הכימות- העמקה בהבנת ההבדלים בין הקבוצות.
- אינטגרציה נעשית בשלב הניתוח

השוואה בין גברים ונשים ע"י ניתוח וכימות תמות בולטות בנרטיב

■ היתרונות:

מיפוי טוב לחומר, יכולת להכללה, ארגון הטקסט בצורה חזותית, יכולת הסקה מהשוואה,

■ החסרונות:

כימות מתעלם מאספקטים חשובים של הטקסט (חזרתיות, עוצמת ביטוי, הקשר שבו נאמרו הדברים), בנוסף, כימות מנוגד לגישה המתמקדת ב"ייחודיות" כי הוא מחפש את המשותף ע"ח השונה.

נרטיב וטראומה:

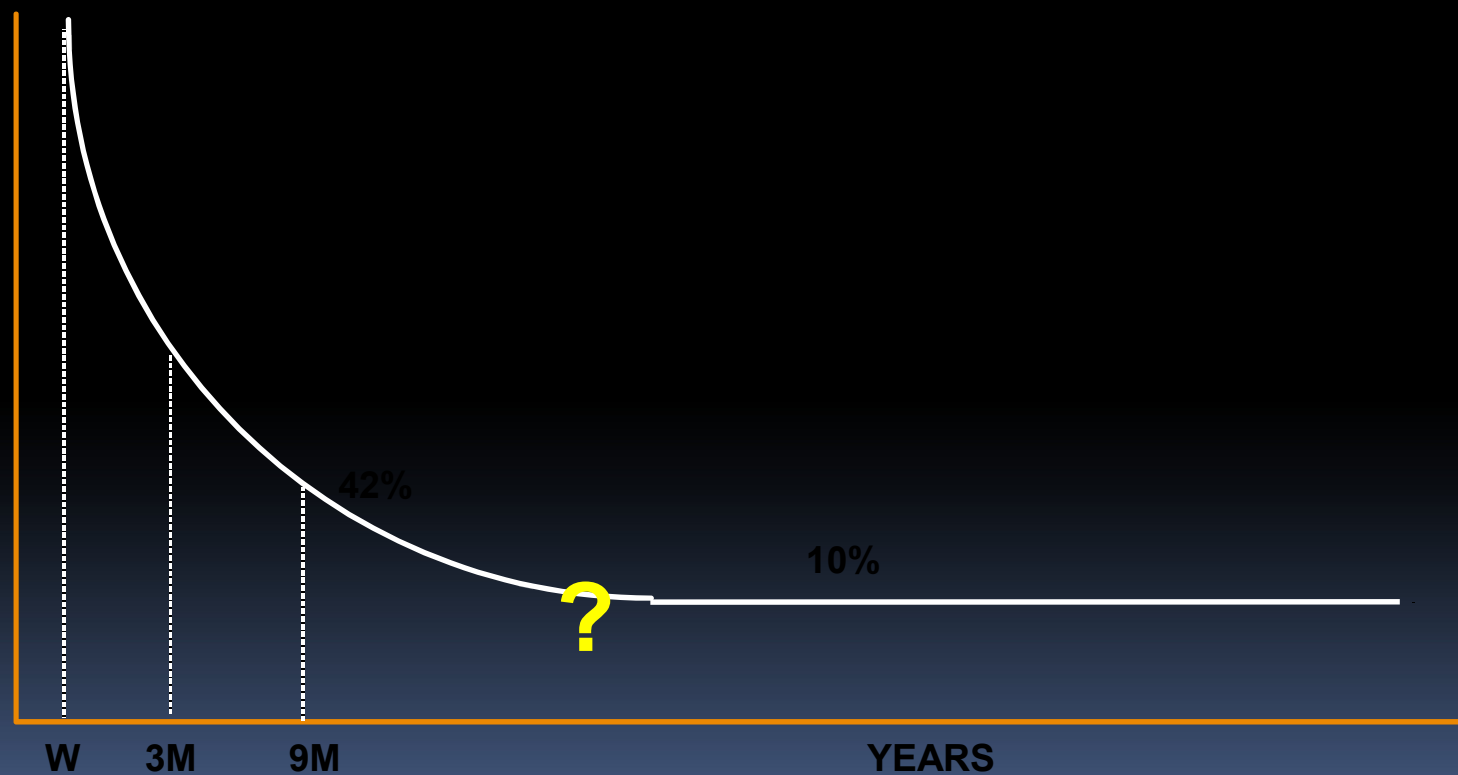
האם ניתן להיעזר בסיפורים כדי לנבא מי יחלה
בתסמונת פוסט-טראומטית?

הבעיה:

- מכיוון שסמוך מאוד לטראומה עצמה רוב האנשים מגיבים בתסמינים רבים, קשה למטפלים להעריך מי יחלה ומי יחלים.
- מאחר שלא ניתן (וכנראה לא צריך) לטפל בכולם, נשאלת השאלה איך נזהה בשלב המיידני מי בסיכון ומי לא.
- הבעיה היא שבפרק הזמן של כחודשיים שלושה מתקבעת ההפרעה ונעשית קשה ביותר לטיפול והכחדה.
לכן, נהוג לדבר על "חלון הזדמנויות" בשלב הפוסט-טראומטי, שבו אפשר להתערב ולשנות את מהלך התפתחות המחלה.

שכיחות של PTSD בקרב ניצולי טראומה (Foa, 1994)

טראומה: מודל רפואי

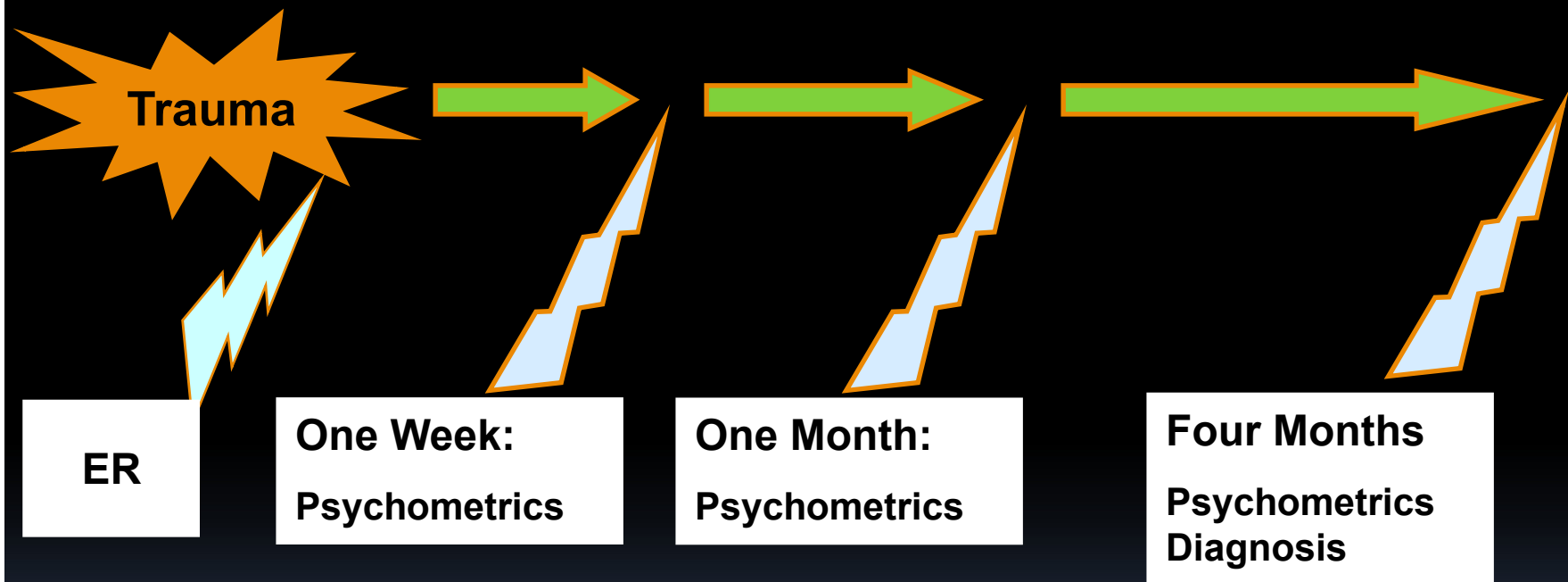
- המודל הרפואי מגדיר (ע"פ ה DSM-IV) מהי תגובה נורמטיבית ומהי תגובה פתולוגית לאירוע טראומטי.
- האבחנה נקבעת ע"פ שכיחות ועוצמה של תסמינים פסיכולוגיים, והפגיעה בתפקוד השגרתני.
- המודל הרפואי כמעט אינו מתייחס לפרשנות ולנקודת המבט של הניצול.

תסמונת פוסט-טראומטית

PTSD - DSM-IV

- התסמונת הפוסט-טראומטית היא תגובה נפשית קשה מאוד לאירוע טראומטי, המתפתחת אצל 15-25% מניצולי הטראומה. למעשה, רוב הניצולים מגיבים בתסמינים דומים, אבל רק אצל מיעוטם יתקבעו התסמינים ויהפכו לתסמונת מלאה, הדורשת התערבות. התסמונת מתבטאת בסימני עוררות רבים, חודרנות ופלשבקים, ונטיה להימנעות ממקומות ואנשים.

מחקר פרוספקטיבי של נפגעי טראומה- שלב א

Shalev et al., 2000

טראומה: מודל נרטיבי

- התקופה המיידית לאחר טראומה היא קריטית בהחלמה
- ניצולי טראומה עוסקים באופן אקטיבי (גם אם לא מודע) בשחזור, בניית סיפור, ושילובו של האירוע הטראומטי לתוך מסכת חייהם
- סיפור הטראומה משתנה באופן דינמי בחודשים הראשונים, עד שהוא מתייצב ונארג לסיפור החיים השלם

מודל נרטיבי: שבר בסיפור החיים

(Wigren, 1994)

- פגיעה בתחושת הרציפות-
- "החיים נחלקים ללפני ואחרי האירוע."
- "אני לא אותו בן אדם"
- פגיעה במשמעויות הסיפור:
- "למה זה קרה לי?"
- "לאן אני ממשיך מכאן?"
- פגיעה בתחושת הבעלות (Authorship)
- והערך העצמי ביחס לחיים ולסיפור.
- " התביישתי בהתנהגותי בזמן האירוע."

נרטיב וטראומה: מחקר

■ ארגון לא תקין של נרטיבים מנבא PTSD מאוחר יותר.
(Amir et al., 1998; Murray et al., 2002; Halligan et al., 2003)

■ היכולת לכתוב סיפור קוהרנטי אחרי טראומה מתקשרת
להחלמה טובה יותר (e.g. Pennebaker, 1988)

■ שינויים בין נרטיב פרה ופוסט טיפול נרטיבי : נרטיבים
שלאחר הטיפול היו ארוכים יותר, מפורטים, כללו יותר
מחשבות מאורגנות, וכן נמצאו מתאמים חיוביים בין
פרגמנטציות בנרטיב ובין סימפטומים הקשורים
לטראומה. (Foa, Molnar and Cashman, 1995; Van Minnen et al., 2002)

המחקר – שלב ב'

- חמישה גברים צעירים, שעברו אירוע טראומטי ביחד התבקשו לכתוב על הטראומה שעברו
- השאלון הנרטיבי - חצי מובנה, בנוי מתשע שאלות פתוחות, שעוסקות בשלושת ההיבטים של קוהרנטיות, משמעות, ודימוי עצמי ביחס לאירוע
- השוואות בין סיפורי הטראומה בארבע נקודות זמן, כך מתאפשר ניתוח השוואתי וניתוח התפתחותי של הסיפורים (Within and Between participants)

המעקב

- חמישה בחורים צעירים, שעברו אירוע טראומטי ביחד התבקשו לכתוב על הטראומה שעברו, מספר פעמים.
- השאלון הנרטיבי-חצי מובנה, בנוי מתשע שאלות פתוחות, שעוסקות בשלושת ההיבטים של קוהרנטיות, משמעות, ודימוי עצמי ביחס לאירוע
- השוואות בין סיפורי הטראומה בארבע נקודות זמן, כך מתאפשר **ניתוח השוואתי** ו**ניתוח התפתחותי** של הסיפורים (Within and Between) participants

האירוע

בליל פורים בשנת 2001, יצאה קבוצה של 8 גברים צעירים, המשתייכים לחסידות חב"ד ל"מבצע" שמטרתו היתה לשמח חיילים באיזור חברון, לקרוא איתם מגילה ולסעוד איתם. הם נהגו לנסוע לבקר את חיילי אותו בסיס מפעם לפעם, להניח להם תפילין ולהביא להם כיבוד.

הם הכירו אחד את השני ואת הנהג באופן שטחי. לחלקם היתה זו הפעם הראשונה בה נסעו בדרך זו. ליד תרקומיה נפתחה עליהם אש מהמארב, והיריות פגעו בכמה מהם. בחור בן 17 נפצע אנושות בראשו ובגופן משני כדורים והתחיל לדמם מאוד. אחיו נפצע באורח קל בגרון וביד. האחרים נפצעו בדרגות קלות. פרצה בהלה. הנהג, שלא נפצע, המשיך בנסיעה אל עמדת חיילים סמוכה ושם נעצר. הפצועים קבלו טיפול ראשוני, וחלקם הועברו לבי"ח הדסה להמשך טיפול. כמה מהחברים נשארו במקום והחליטו להמשיך בתוכנית המקורית, נסעו לבסיס וקראו מגילה.

השאלות שנשאלו

קוהרנטיות

1. מה הדבר הראשון שעולה בדעתך כשאתה חושב על האירוע?
2. אם היית מתבקש לתאר את האירוע לחבר טוב שלך, מה היית מספר לו על מה שקרה?

מציאת משמעות

1. מה הדבר שהכי חשוב לך לספר על מה שקרה?
2. איך אתה מבין, במבט לאחור, את האירוע ומה שקרה?
3. האם יש לקח שנשאר איתך מהאירוע?
4. איך, אם בכלל, אתה חושב שהאירוע ישפיע על חייך בהמשך?

דימוי ותפיסה עצמית

1. כשאתה חושב על עצמך בזמן האירוע, מה אתה זוכר במיוחד?
2. מה חשבת על תפקודך? האם היה משהו שהפתיע אותך? באיזה אופן?

הבניית האירוע - היבט השוואתי

אילו נתבקשת ע"י חבר טוב לתאר את האירוע שעברת ומה קרה בו, מה היית מספר?

משתתף מס' 4:

"הייתי אומר שנסענו לשמח חיילים והיתה הרגשה טובה ולפני שהגענו התחילו יריות ופשוט היה לנו הרבה נסים. הכי חשוב לספר על האירוע שזה היה פשוט ניסי נסים איך שהכדורים עברו פשוט ליד כמה אנשים ולא פגעו."

משתתף מס' 3:

"שנסענו למבצעים ואנחנו נוסעים ופתאום אנחנו שומעים שזורקים עלינו אבנים, ואחר כך צעקנו יריות. אבל הכי הנס שמעל האחניים שלי עפו כדורים."

משתתף מס' 1:

"שירו עלינו עשרה כדורים ובנס רק שניים נכנסו לרכב ואחד פגע בחברים הקרובים שלי והשני עבר ממש מעלי ולא פגע בי כיוון שבאותה שניה התכופתי למטה. ואחר כך פינו את הפצועים ואנחנו ניסינו לשדר שיגרה כרגיל."

משתתף מס' 2:

"שיצאנו בשליחותו של הרבי לשמח, ולהניח תפילין לחיילים ופתאום ירו עלינו מאחורינו ושמענו פיצוצים, ואז הרגשתי חם בגב והרגשתי את הקליע כבר בגרון והסתובבתי ראיתי את אחי שניפצע ויורד דם כמו מים שיה' ישמור. זעקתי לטפל בו."

משתתף מס' 5:

"הייתי מתחיל מהנסיעה לכיוון המחסום וכמאתיים שלוש מאות מטר מהמחסום שמענו (כאילו אבנים פוגעים ברכב- קטע זה נמחק בקו לאחר שונכתב) בומבות ואז חטפתי מכה קהה (לא חדה) בלסת, וחשבתי שזה אבנים ואז שמעתי את יעקב צועק נפגעתי ומיד הבנתי שזה יריות. ראיתי אותו (את יעקב) מקיא וחשבתי שזה סתם הקאה, ואז אני רואה מלא דם שיורד ממנו. ניסיתי לעצור לו את הדם בידי ובד בבד לכופף אותו שלא יפגע."

הבניית האירוע- היבט השוואתי

אילו נתבקשת ע"י חבר טוב לתאר את האירוע שעברת ומה קרה בו, מה היית מספר?
משתתף מס' 4:

"הייתי אומר שנסענו לשמח חיילים והיתה הרגשה טובה ולפני שהגענו התחילו יריות
ופשוט היה לנו הרבה נסים. הכי חשוב לספר על האירוע שזה היה פשוט ניסי נסים
אך שהכדורים עברו פשוט ליד כמה אנשים ולא פגעו."
משתתף מס' 3:

"שנסענו למבצעים ואנחנו נוסעים ופתאום אנחנו שומעים שזורקים עלינו אבנים,
ואחר כך צעקנו יריות. אבל הכי הנס שמעל האוזניים שלי עפו כדורים."
משתתף מס' 1:

"שירו עלינו עשרה כדורים ובנס רק שניים נכנסו לרכב ואחד פגע בחברים הקרובים
שלי והשני עבר ממש מעלי ולא פגע בי כיוון שבאותה שניה התכופפתי למטה. ואחר
כך פינו את הפצועים ואנחנו ניסינו לשדר שיגרה כרגיל."

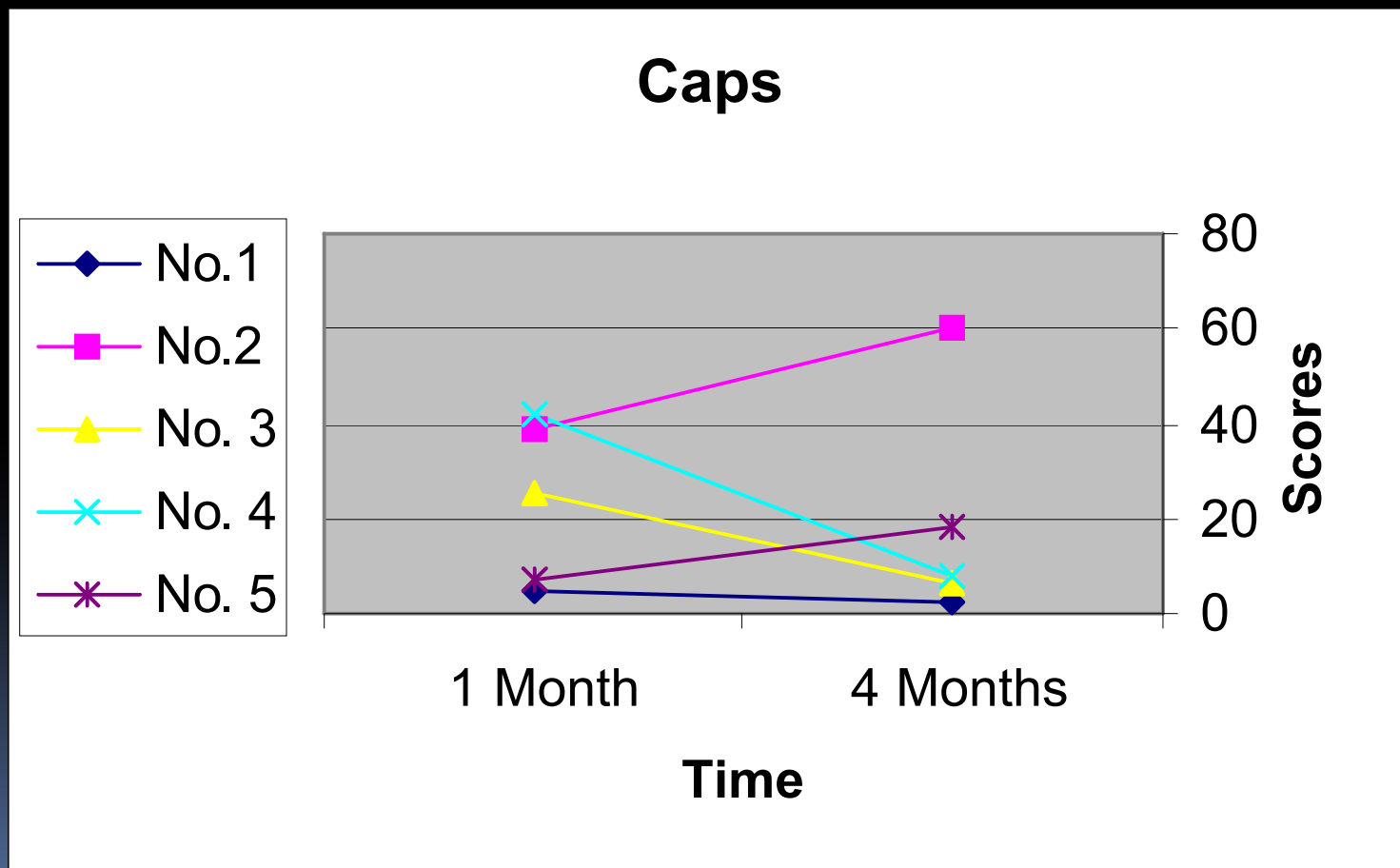
■ **משתתף מס' 2:**

"שיצאנו בשליחותו של הרבי לשמח, ולהניח תפילין לחיילים ופתאום ירו עלינו מאחורינו ושמענו פיצוצים, ואז הרגשתי חם בגב והרגשתי את הקליע כבר בגרון והסתובבתי ראיתי את אחי שניפצע ויורד דם כמו מים שה' ישמור. זעקתי לטפל בו."

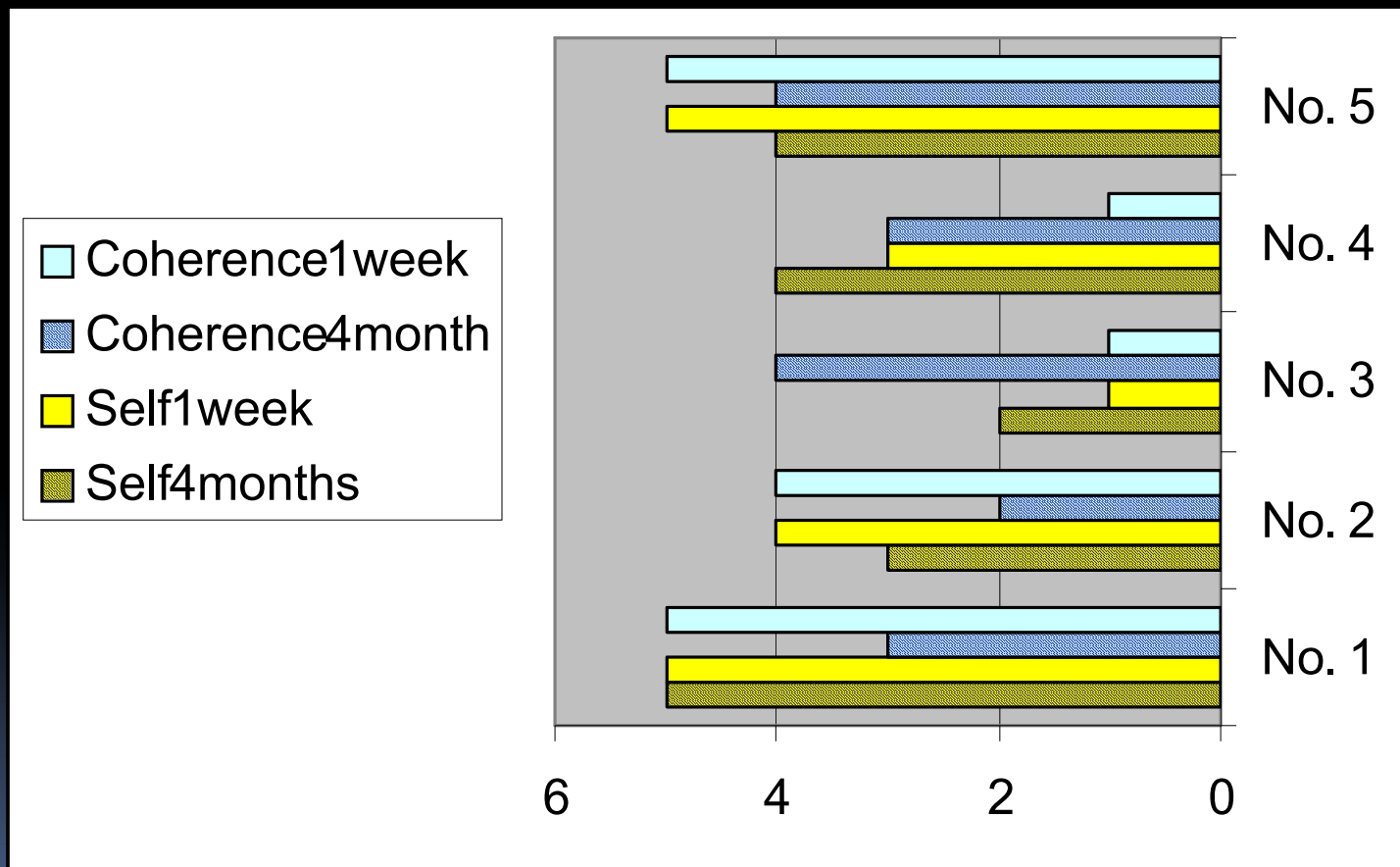
משתתף מס' 5:

"הייתי מתחיל מהנסיעה לכיוון המחסום וכמאתיים שלוש מאות מטר מהמחסום שמענו (כאילו אבנים פוגעים ברכב- קטע זה נמחק בקו לאחר שנכתב) בומבות ואז חטפתי מכה קהה (לא חדה) בלסת, וחשבתי שזה אבנים ואז שמעתי את יעקב צועק נפגעתי ומיד הבנתי שזה יריות. ראיתי אותו (את יעקב) מקיא וחשבתי שזה סתם הקאה, ואז אני רואה מלא דם שיורד ממנו.ניסיתי לעצור לו את הדם בידי ובד בבד לכופף אותו שלא יפגע."

מצב התחלואה הפוסט-טראומטית

השתנות סיפור הטראומה עם הזמן

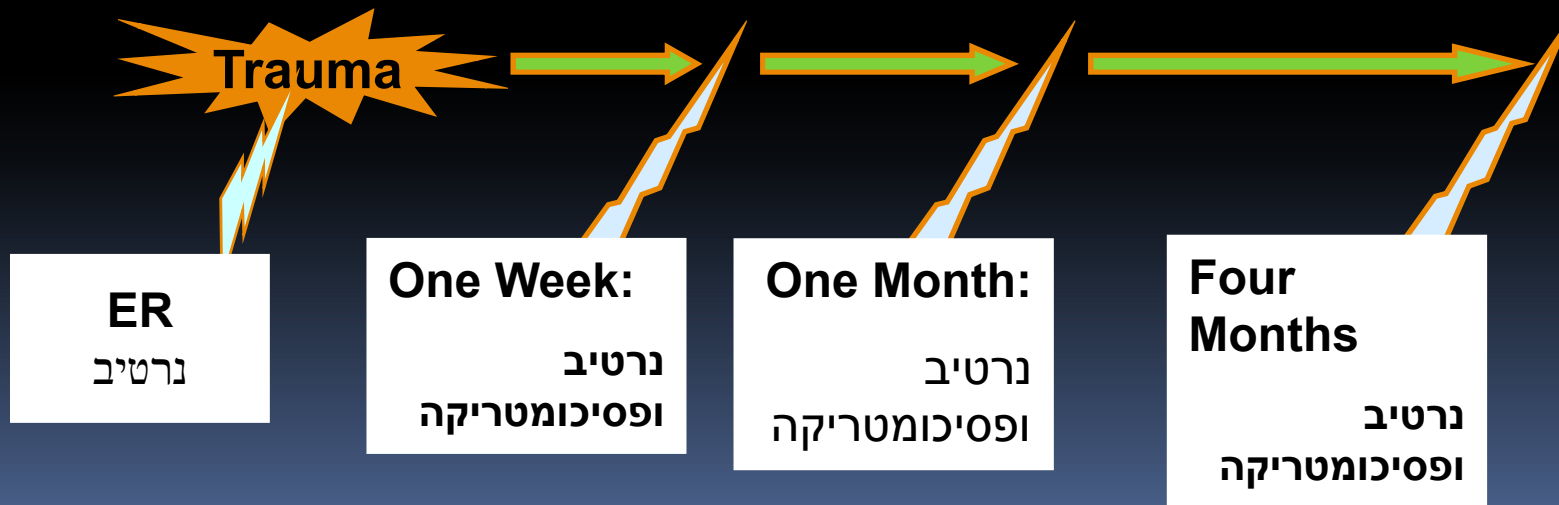

סיכום ביניים

- באופן כללי, התמונה העולה ממחקר זה היא כי הנרטיב בהחלט קשור להופעה והמשך קיומה של התסמונת הפוסט-טראומטית. הבחור שסיפורו היה "פגום" (ע"פ הקריטריונים שהוגדרו) וסיפורו לא השתפר עם הזמן, סבל מפ"ט לאורך כל הזמן שחלף. האחרים, שסיפוריהם היו "טובים ומאורגנים" יותר, היו בריאים בנקודת הזמן של ארבעה חודשים.

שלב ג' במחקר

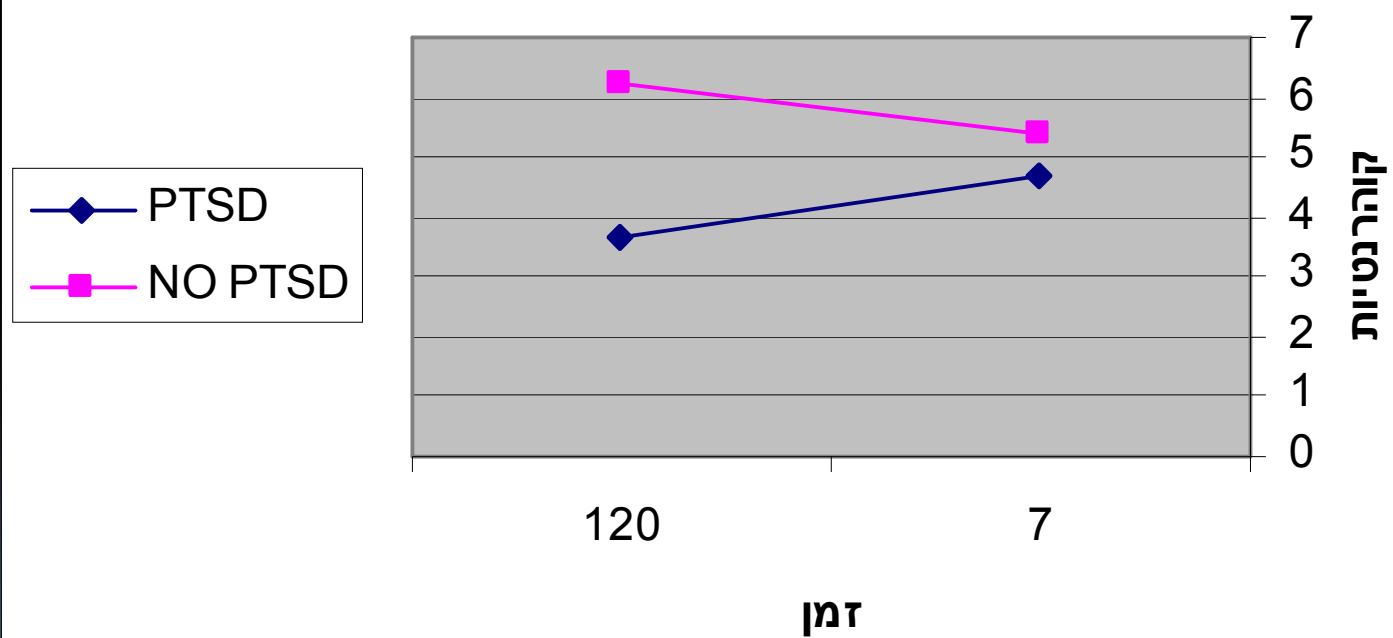
- לאחר שנבחן באופן מצומצם הקשר בין נרטיב הטראומה והתסמונת הפ"ט, נבחנה השאלה לגבי המדגם הגדול, בן 110 משתתפים.

ממצאים

רמת קוהרנטיות הנרטיב

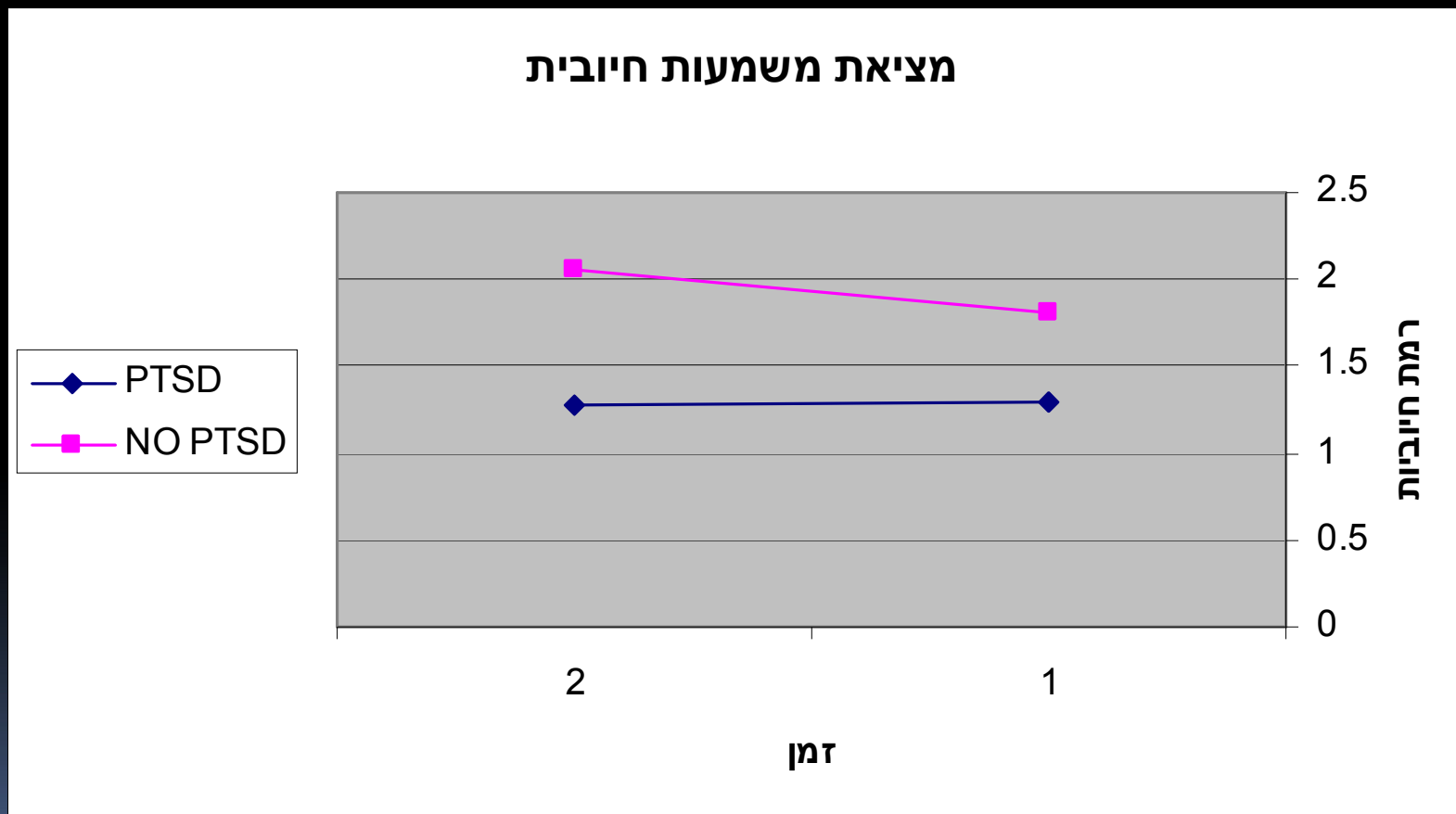
השתנות קוהרנטיות הנרטיב בשתי הקבוצות

מדדי משמעות

קבוצות							מדדים
		PTSD		ביקורת			
eta ²	f(1,87)	m	SD	m	SD		
.11	10.30 ***	1.93	.27	1.58	.53	1. רמת המשמעות	
.08	7.86**	1.22	.58	1.71	.82	2. חיוביות המשמעות	
P<.05		* p<.001					

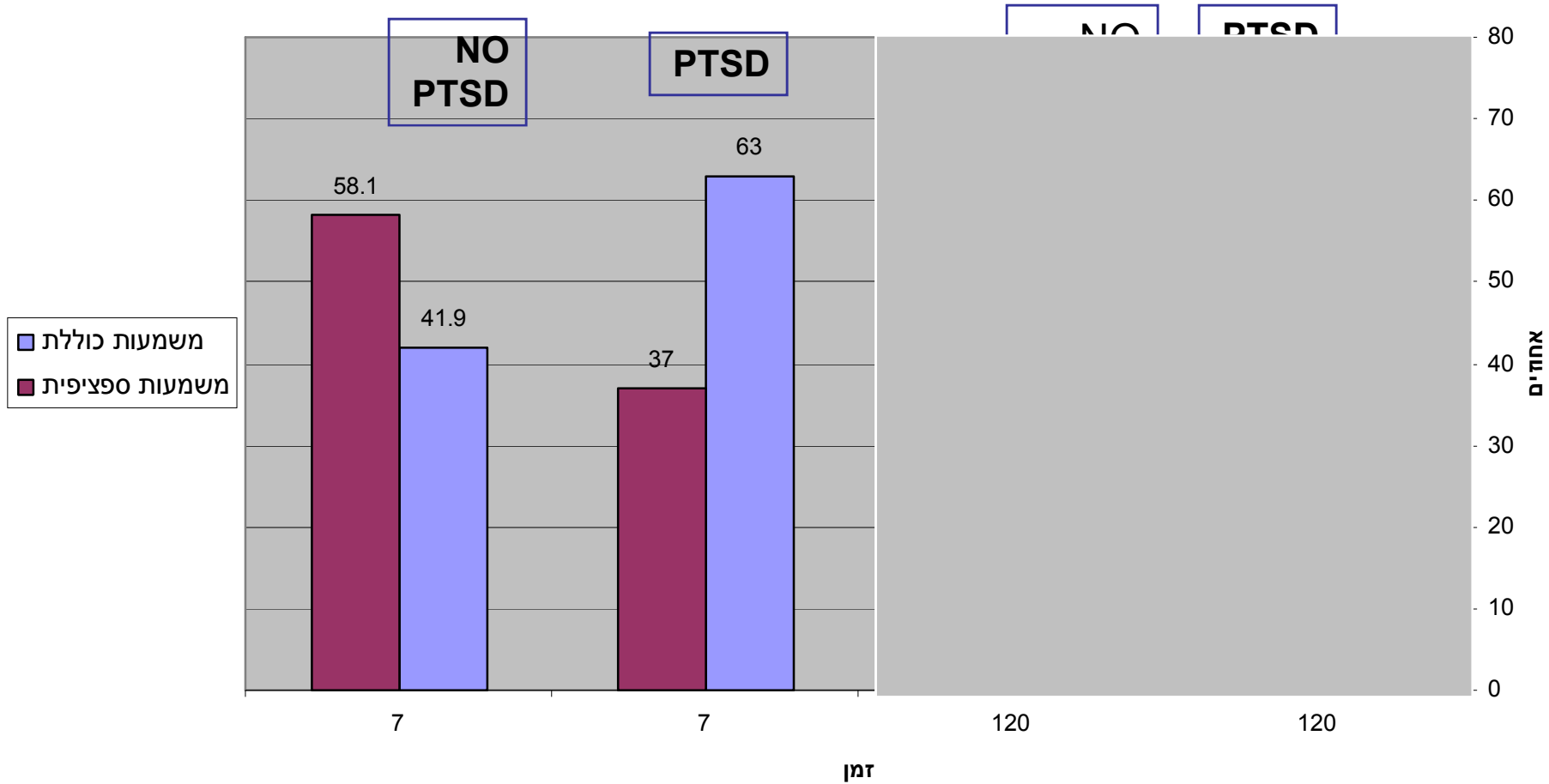
מציאת משמעות חיובית

משמעות כללית מול משמעות ספציפית

- **משמעות כללית** היא התייחסות לאירוע כבעל השלכות כלליות וגורפות על המשך החיים: " אני מאד פוחדת – התחילו להיכנס לי כל מיני פחדים- היום איבדתי את הכל, אפילו כשהילד שלי הולך לבית ספר יש לי מחשבות גרועות."
- **משמעות ספציפית**- " אני חושב ומקווה שעם חלוף המגבלות הפיזיות לאירוע לא תהיה כל השפעה בהמשך."

סוגי משמעות בשתי הקבוצות

אמת היסטורית אמת נרטיבית?

- מה שמשנה בתהליך ההחלמה הוא המשמעות הסובייקטיבית שהניצול מייחס לפעולותיו והתנהגותו. "מה באמת קרה שם" הוא פחות משמעותי לצורך ההתמודדות, ויותר התפיסה הסובייקטיבית משפיעה.

- ראינו שייחוסים עצמיים, הערכה ותפיסות עצמיות השתנו באופן דינמי במשך תקופת המעקב.

שינוי בתפיסה עצמית- דוגמה

משתתף מספר 2 תיאר עצמו בשבוע הראשון כהיסטרי, וסיפר שצרח בקול בגלל המראה המזעזע. שבוע לאחר האירוע, הוא האשים עצמו שבגללו נבהלו האחרים, ואחיו הפצוע במיוחד.

אחרי ארבעה חודשים, אותה התנהגות התפרשה באופן שונה לגמרי- לדעתו, צרחותיו למעשה הן אלו שהזעיקו אליהם את החיילים שחשו להצילם.

מהי "האמת" כאן?

מסתבר, שלא כל כך משנה. כל עוד תפיסתו המעודכנת אינה חורגת מאפשרותיות מציאותית והיא משרתת אותו היטב, היא מאפשרת לו לחזור ולהשיב לעצמו מעט תחושת שליטה.

השתנות הסיפור- היבט התפתחותי

- שיפור במימד הקוהרנטיות של הסיפור לאורך הזמן

- יצירת משמעות מספקת ואישית לאירוע

* מושג הנס

* משמעות אישית

- שינויים בתפיסה עצמית-

שינוי גם בכיוון ההפוך- תפיסה מאוזנת יותר של האירוע

היבט התפתחותי- דוגמה 1

משמעות הנס:

משתתף מס' 4, אחרי שבוע:

"... התחילו יריות ופשוט היה לנו הרבה נסים. הכי חשוב לספר על האירוע שזה היה ניסי נסים איך שהכדורים עברו פשוט ליד כמה אנשים ולא פגעו"

אחרי 4 חודשים:

"נגיד נס אחד, שי. בדיוק הסתובב ואז היריה פגעה בצואר ולא הרגה אותו. אני גם, כדור עבר ממש מאחורי ונעצר בפנס. עוד נס- שהנהג לא נפגע, שיש מנהיג לכל הכדורים, מנהיג לעולם שמסדר את הכל."

היבט התפתחותי-דוגמה 2

משתתף מס' 2:

- **במיון:** "נסענו למבצע בתרקומיה. לחיילים. ירו עלינו מאחורה. שמעתי פיצוצים. ראיתי כמו אור. כמו אש. פתאום, הרגשתי דקירה בגב. פתאום כאב נורא. נכנס לי קליע לגרון. הרגשתי רטיבות. דם. הסתכלתי אחורה. ראיתי את אחי. זה היה נורא. קפצתי החוצה. צעקתי: חובש לאחי."
- **אחרי חודש-**(איך אתה מבין את מה שקרה?)
" כחבלי משיח, שעדיין לקראת סוף הגלות, וזה דבר שאינו מובן כלל וכלל. מה קרה, איך קרה, למה ומדוע קרה?"
- * **אחרי ארבעה חודשים:** " הייתי בהכרה כל הזמן וראיתי הכל. התפללתי שנצא מזה. מצד שני, רגשות היו לי: עד מתי אפשר לסבול בגלות הקשה הזאת? נזכר שראיתי את אחי יוצא מן הרכב. חצי נופל ושותת דם. ואיך שהקליע נכנס בצווארו החל לקפוץ. פעמיים זה היה ממש נורא.

סיפור "טוב" מול סיפור "פגום"

■ " (הייתי אומר ש) נסענו לשמח את החיילים, ולפתע נורו עלינו מאחורה 13 כדורים. שלושה חברים נפצעו, ועד שירדנו מהרכב לא ממש ידענו מה קרה. חשבנו שזה היה אבנים, ולבסוף התברר שזה היה יריות, ושיש אנשים שנפצעו... אני זוכר שהרגשתי אז אחריות גדולה לחברי, מכיוון שאני הבאתי אותם לפעילות הזו, אבל היום אני יכול לומר שהתפקוד שלי שם היה מצוין. אני גאה שהמשכנו ועשינו מה שתכננו לעשות עם החיילים. אני מרגיש שלחיים יש עכשיו משמעות מוערכת הרבה יותר, ולמה שקרה תהיה השפעה חיובית על חיי בהמשך."

(מס' 1- אינו סובל מסימפטומים כמעט בכלל)

”נסענו לחלק משלוח מנות לחיילי צה”ל ליד חברון. לפני שהגענו לבסיס של החיילים, נורתה עלינו אש תופת. שמענו פיצוצים, אחר כך שמענו את החלון מתנפץ, ואני שמעתי את אחי מקיא דם, מדמם כולו... באמת אני לא יכול להבין למה ומה קרה שם. (איך אתה מעריך את תפקודך?) מה הייתי צריך לעשות אחרת? האם יש משהו אחר שיכולתי לעשות? אחי, כשהוא שמע את הצעקות שלי, הוא נבהל מזה ששמע את הצעקות בזמן שהיה מצבו אנוש. מצד שני, הוא הבין שזה עזר כי זה קרא לחיילים. מה שקרה צריך בעיקרון לעזור לי לנצל כל דקה טוב יותר, אבל עכשיו, מאז, אני לא ישן טוב, היום שלי מתבזבז, וזה משפיע על דברים נוספים, כמו המצב רוח, היכולת שלי ללמוד.”

(מס' 2 - חודש לאחר הטראומה סבל מפ”ט חלקית ואחרי ארבעה חודשים - סובל מתסמונת מלאה)

Narrative and Medical nomenclatures

- Symptoms of Intrusion
- Symptoms of Avoidance
- Symptoms of Arousal

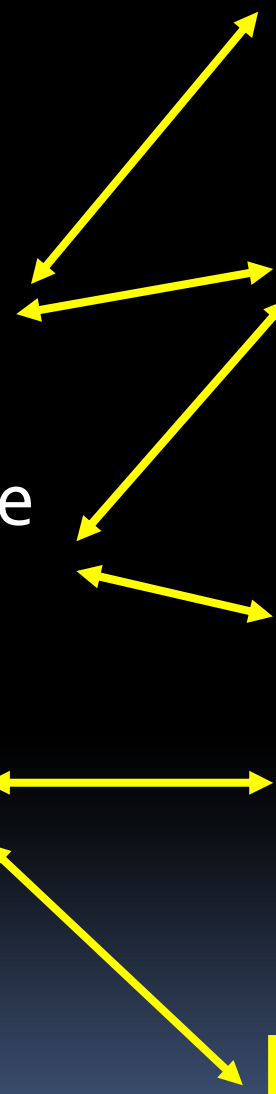
A shattered Sense of Time

Incoherent Narrative

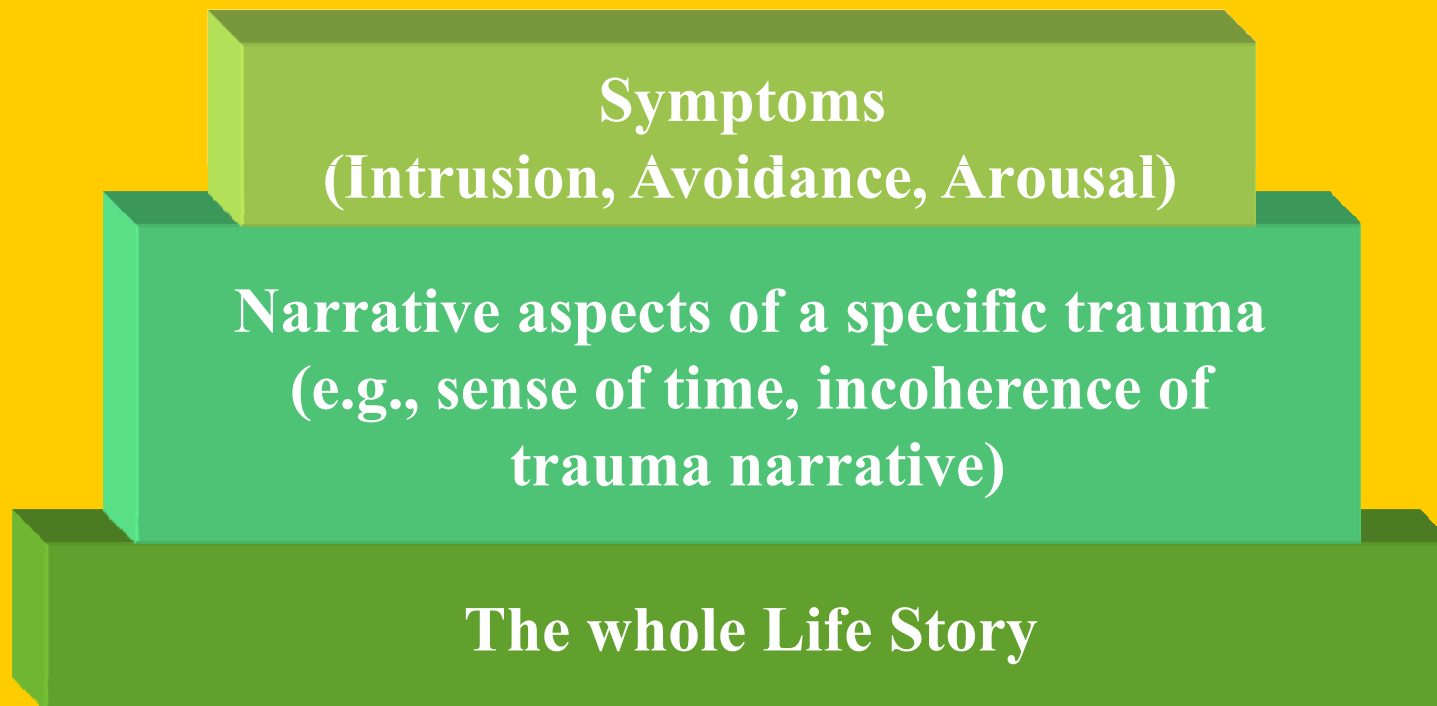
Inability to communicate narrative

Loss of Meanings

Threats on Self concepts

A humble proposal for a theoretical conceptualization

סיכום כללי

- בתחומים מסוימים שילוב שיטות הוא יעיל ומאפשר תפוקות נוספות ייחודיות. למשל- תחומי בריאות, רווחה, חקר תהליכי התפתחות, תהליכים ארגוניים, חינוך, ועוד.
- החוקרת נדרשת להתייחסות לאספקטים אפיסטמולוגיים, מתודולוגיים, דיסציפלינרים, ופוליטיים.
- מחקר משולב הוא מסובך יותר לביצוע, מבחינה מתודולוגית.
- בנוסף, הפונקציה שיש לטקסט האיכותני משתנה מאוד בין מקומו בגישה איכותנית טהורה, לבין היותו "אובייקט" במחקר הכמותי.
- בפועל, שילוב הפרדיגמות הוא עובדה, אך יש לשקול שילוב לגבי כל מחקר לגופו, ולהכיר במחירים הנוצרים בשל שילוב.

מחקר משולב- רצף או חיבור בין קטבים?

איכותני

כמותי

מחקר משולב- רצף או חיבור בין קטבים?

איכותני

בעיקר
איכותני

כמותי
ואיכותני

בעיקר
כמותי

כמותי

קריאה נוספת

- Barbour, Rosaline (2003). "The Newfound Credibility of Qualitative Research? Tales of Technical Essentialism and Co-option." *Qualitative Health Research*, Vol 13, No 7.
- Creswell, John (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, 2nd edition. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dear, Michael (1995). "Practicing postmodern geography." *Scottish Geographical Magazine*, 111.
- Findlay AM and FLN Li (1999). "Methodological Issues in Researching Migration." *Professional Geographer* 51(1).
- Greene, JC and VJ Caracelli, eds. (1997). *Advances in Mixed-method Evaluation: The Challenges and Benefits of Integrated Diverse Paradigms* . San Francisco: Jossey-Bass.
- Janz, NK, et al. (1996). Evaluation of 37 AIDS Prevention Projects: Successful Approaches and Barriers to Program Effectiveness. *Health Education Quarterly*, 23(10).
- Kaplan, B and D Duchon (1988). "Combining Qualitative and Quantitative Approaches in Information Systems Research: A Case Study," *Management Information Systems Quarterly*, 12(4).
- Morgan, D (1998). "Practical Strategies for Combining Qualitative and Quantitative Methods: Applications to health research." *Qualitative Health Research*, 8(3).
- Tashakkori, A and C Teddlie, eds. (2003). *Handbook of Mixed Methods in the Social and Behavioral Sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Steckler, A., et al. (1992) "Toward Integrating Qualitative and Quantitative Methods: An Introduction." *Health Education Quarterly*, , 19(1).

תודה

דוגמה לניסוח ההצהרה המחקרית

- המחקר הנוכחי הוא מחקר דו-שלבי, במתודת מחקר משולב, ומטרתו היא בשלב הראשון איסוף נתונים כמותיים, סטטיסטיים ממדגם, ובשלב השני מעקב איכותני אחרי מספר מצומצם של משתתפים מתוך המדגם כדי לחקור ולהבין את הממצאים הכמותיים ביתר פירוט והעמקה. בשלב הראשון, ההשערות הן כי הקשר בין המשתתפים _____ ו _____ יהיה _____. בשלב השני, יעשה שימוש בראיונות/תצפיות בכדי להבין את אופיו של ה _____ (המשתנה או התופעה המרכזית).

מערך המחקר המשולב

- האם יש הגדרה בסיסית של מחקר משולב?
- האם הקורא יכול להבין את הערך המוסף של שימוש במתודה המשולבת?
- האם מפורטים השיקולים לבחירת באסטרטגיה המשולבת?
- האם מתוארת ומוצדקת האסטרטגיה הספציפית שנבחרה (בתוך המערך המשולב)?
- האם יש מודל חזותי המבהיר את מערך המחקר?
- האם מתוארות, מוצדקות ומוסברות באופן בהיר הפרוצדורות המתאימות בדגימה לכל רכיב במערך המשולב?
- האם מתוארות, מוצדקות ומוסברות באופן בהיר הפרוצדורות המתאימות בניתוח?
- האם יש התייחסות מתאימה להיבטים של תוקף בכל שיטה?
- האם יש התייחסות מתאימה להיבטים אתיים?
- האם יש התייחסות למבנה הדו"ח/עבודה הסופי?